

Právnícké osoby v Česku a ve Švýcarsku

Pojem a kategorizace

Kateřina Ronovská*

I. K POJMU „PRÁVNICKÁ OSOBA“

O pojmovém vymezení právníckých osob jako subjektů právních vztahů se odedávna vedou diskuse, avšak žádná z dosud právní teorií formulovaných definic se nedočkala obecného uznání. Tato otázka byla znovu otevřena v souvislosti s rekodifikací českého soukromého práva.

Co si můžeme představit pod pojmem právnícká osoba? Současné platné právo, nejen české, ale ani právo dalších evropských zemí, nenabízí zákonnou definici tohoto institutu a neobsahuje ji ani návrh nového českého občanského zákoníku.¹

Již římské právo se zabývalo postavením subjektů práva a dospělo k rozlišování osob v právním smyslu na osoby fyzické a právnícké. Pod pojmem právnícká osoba rozumělo umělý útvar (uskupení), jež byl vybaven právní subjektivitou.² V souvislosti s legislativními pracemi na velkých evropských kodifikacích občanského a obchodního práva v 19. století se znovu obnovil zájem o vymezení právního postavení subjektů práva, především pak právníckých osob. Ve francouzské a ně-

mecké právní vědě se objevuje celá řada protichůdných teoretických koncepcí, z nichž za nejvýznamnější jsou považovány teorie reality a teorie fikce.

V současné době nemá již tento teoretický spor velký význam, neboť různé následky, plynoucí z výše uvedených teorií, byly modifikovány právními předpisy a rovněž soudní praxí. Jednotlivé teorie však mají bezpochyby značný význam interpretační.

Česká právní věda i praxe vycházejí především z pozitivistické teorie fikce pohlízející na právníckou osobu jako na pouhou juristickou fikci, jež nemá oporu v reálném světě.

Při kodifikaci švýcarského soukromého práva počátkem 20. století převládá vliv teorie reality, což se odrazilo i na celkové koncepci úpravy právníckých osob ve švýcarském občanském zákoníku (*Zivilgesetzbuch z roku 1907, dále „ZGB“*), který s určitými pozdějšími úpravami platí dodnes. Právnícké osoby jsou chápány jako živé sociální organismy, které jsou, stejně jako osoby fyzické, samostatnými nositeli majetkových práv³; mohou se též domáhat ochrany osobnosti (ochrany názvu a dobré pověsti), vystupovat v roli za-

* JUDr. Kateřina Ronovská, Ph.D., Katedra občanského práva Právnícké fakulty Masarykovy univerzity, Brno

¹ Viz ELIÁŠ, K.: Návrh obecné části občanského zákoníku, *Justiční praxe* 2002. č. 8, Příloha, str. XVI.

² Blíže viz HURDÍK, J., FIALA, J.: K pojetí právníckých osob, *Právník* 1990 č. 10, str. 924, dále viz HURDÍK, J.: *Právnícké osoby*, 1. vydání, MU Brno, 2000, TELEČ, I.: *Spolkové právo*, 1. vydání, Praha, 1998, C. H. Beck.

³ Jednají svými orgány, a proto jim musí být přičteno i nedovolené jednání těchto orgánů, stejně jako člověk odpovídá za činnost svých orgánů. Blíže též RIEMER, H. M.: *Personenrecht des ZGB*, Studienbuch und Bundesgerichtspraxis, 2. Aufl., Bern, 2002, Stämpfli Verlag, s. 171.

městnavatele apod.⁴ Některá práva a povinnosti však nepřipadají u právnických osob v úvahu, neboť jich z povahy věci právnická osoba není schopna (např. porod, manželství, dospělost, příbuzenství, pohlaví). Právnická osoba nemůže být ani původcem vynálezu nebo autorem díla ani zůstavitelem.

V právních předpisech soukromého práva v Česku i ve Švýcarsku platí *numerus clausus* právnických osob.⁵ Tato typizace právních forem slouží především k ochraně práv třetích osob a osob zúčastněných (členů, akcionářů, destinátářů apod.).⁶

Existence právnické osoby jako subjektu práva závisí na jejím uznání právní normou. Otázkou, která není dosud uspokojivě zodpovězena zůstává, jakou formu musí mít toto uznání; zda musí být výslovné – tedy přímo vyjádřeno v zákoně, nebo zda postačí, aby zákon přiznal určitému útvaru pouze typické pojmové znaky.

Za společné **pojmové znaky** právnických osob jsou v současné době považovány především právní subjektivita, majetková samostatnost, daný účel existence, statutární orgán, název a sídlo.

II. KATEGORIZACE PRÁVNICKÝCH OSOB

Schématický přehled právnických osob – Česko

Právnické osoby soukromého práva

- **nadace (fundace)**
  - nadace – nadace, nadační fondy
  - ústavy – obecně prospěšné společnosti
- **korporace**
  - občanskoprávní⁷ – spolky, zájmová sdružení právnických osob politické strany a hnutí, církve a náboženské společnosti, organizace s mezinárodním prvkem, společenství vlastníků jednotek
  - obchodněprávní – veřejná obchodní společnost, akciová společnost, komanditní společnost, spolčenost s ručením omezeným, družstvo

Právnické osoby veřejného práva

- **nadace (fundace)**
  - **fondy**
    - státní – např. Státní fond kultury ČR
    - veřejnoprávní – např. Fond národního majetku ČR
  - **ústavy**⁸ – např. příspěvkové organizace, Česká televize, Český rozhlas, Česká tisková kancelář
- **korporace**
  - územní
    - územní samosprávné celky – kraje, obce
  - zájmové – profesní samospráva – profesní komory
  - ostatní, např. veřejné vysoké školy

Schématický přehled právnických osob – Švýcarsko

Právnické osoby soukromého práva

- **svazového práva**
  - **nadace (Anstalten)**
    - obecné nadace
    - zvláštní nadace – rodinné nadace, církevní nadace nadace péče o zaměstnance
  - **korporace**
    - ZGB – spolky
    - OR⁹ – akciová společnost, komanditně-akciová společnost společnost s ručením omezeným, družstvo
- **kantonálního práva pouze korporace**

Právnické osoby veřejného práva

- **Anstalten (fondy, ústavy)**
- **korporace**

V rámci právní teorie i praxe byla učiněna řada pokusů definovat kritéria, podle kterých by bylo možno právnické osoby přehledně kategorizovat. Vzhledem

⁴ Rozsah právní subjektivity je však obdobný u fyzických a právnických osob jen „v zásadě“ (§ 53 ZGB); z tohoto pravidla existuje i řada výjimek.

⁵ Obdobná standardizace pomocí kogentních norem se vyskytuje v soukromém právu nejen u typizace právnických osob, ale všude tam, kde je zapotřebí zvýšená zvýšenou intenzitou chránit zájmy třetích osob.

⁶ Právnická osoba jako nositel práv a povinností činí celou řadu právních úkonů a třetí osoby, se kterými vstupuje do právních vztahů, musí mít jistotu v tom, s kým jednají.

⁷ Režim občanskoprávní: tam, kde je subsidiárně použitelná obecná úprava zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku; všechny předpisy jsou uvažovány v aktuálním znění.

⁸ TELEČ, I.: Některé právní otázky České tiskové kanceláře, Časopis pro právní vědu a praxi, č. 1, roč. 2001, str. 68.

⁹ Viz dodatky k ZGB z roku 1911 nazvané Obligační právo (díl pátý: *Obligationenrecht*).

k rozmanitosti a různosti typů právníckých osob je tento úkol značně obtížný.

Právnícké osoby můžeme podle jejich charakteru rozčlenit:

1) dle charakteristiky faktického základu právnícké osoby na

- a) nadace (fundce)¹⁰ – *Anstalt*
- b) korporace – *Körperschaft*

Korporace je nejstarším, nevýznamnějším a v praxi nejpoužívanějším druhem právníckých osob. Je samosprávnou institucí, ve které dochází ke spojení více osob za určitým společným účelem (cílem), který může být různý – zájmový, dosažení zisku, získání určitých výhod apod. K dosažení určeného cíle zakládají takové osoby právníckou osobu a stávají se jejími členy. Členové (jejich právní nástupci či další později příchozí členové) takovou korporaci prakticky ovládají společnou vůlí a rozhodují o jejím osudu. Shromáždění členů může dokonce rozhodnout i o změně účelu (určeného cíle) nebo o ukončení činnosti takové korporace.

Římské právo rozumělo pod pojmem korporace organizovanou jednotu přirozených osob (*universitas personarum*), která tvoří samostatný právní subjekt, odlišný od jejích členů. Oddělenost se týkala práv a povinností jednotlivých členů a korporace jako celku a též její majetkové samostatnosti.

Majetková samostatnost korporace (i právnícké osoby obecně) se projevuje především v tom, že daná korporace je samostatným subjektem vlastnického práva (práva absolutního charakteru působícího *erga omnes*) a zároveň že nese samostatnou majetkovou odpovědnost, což je základním momentem pro charakteristiku určitého subjektu jako právnícké osoby soukromého práva.

Nadaci (fundaci), která je vývojově mladší než korporace, bychom mohli charakterizovat jako personifikovaný účelově vymezený majetek. Můžeme ji definovat jako právníckou osobu, u níž právní subjektivita spočívá na vymezeném souboru majetku, který je určen projevem vůle zřizovatele k určitému obecně prospěšnému cíli.¹¹

Při zřízení určuje zřizovatel (*Stifter*), co se bude v budoucnu dít s jím věnovaným majetkem, jež má sloužit i jím pevně stanovenému účelu. Jestliže je nadace jednou zřízena, úloha zřizovatele je v zásadě dovršena. Samozřejmě nadace nemůže existovat pouze jako samostatně vymezený majetek bez spolupůsobe-

ní osob – správní rady nadace, která vykonává správu tohoto majetku a jeho rozdělování destinátářům nadace. V žádném případě však nelze na tyto osoby pohlízet jako na členy nadace, neboť členství v nadaci je pojmově vyloučeno.

Správní rada má za úkol pouze naplňovat účel nadace a nesmí ani měnit základní dokument nadace ani ji svým rozhodnutím zrušit.

Základní rozdíl mezi korporací a nadací lze tedy spatřovat v tom, že korporace je samosprávná instituce nadaná vlastní vůlí, na rozdíl od nadace, která je závislá na vůli třetí osoby – zřizovatele, který po vlastním vzniku nadace již nemá možnost zasahovat do jejího právního života.

Česká právní úprava

Obecná úprava postavení právníckých osob, obsažená v § 18 až 20a občanského zákoníku, má svůj význam nejen pro oblast občanskoprávní, ale je subsidiárně použitelná i pro postavení korporací obchodního práva a dalších právníckých osob soukromého i veřejného práva, které jsou upraveny zvláštními zákony.

Navazující předpisy již neřeší otázku „*co jsou právnícké osoby?*“, ale prostě předpokládají jejich existenci, vedle osob fyzických. Významné je i ustanovení § 21 obč. zák., v němž je vytvořena konstrukce, že též stát je považován za právníckou se všemi důsledky z toho vyplývajícími.

Společným znakem korporací, které můžeme podřadit pod § 18 odst. 2 písm. a) obč. zák., je jejich osobní základ (personální substrát). Spadají sem jak soukromoprávní tak i veřejnoprávní korporace.

Mezi soukromoprávní korporace řadíme v režimu občanskoprávním¹² zájmová sdružení právníckých osob (§ 20f a násl. obč. zák.), spolky včetně odbořových organizací (zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů) organizací s mezinárodním prvkem (zákon č. 116/1985 Sb., o podmínkách činnosti organizací s mezinárodním prvkem v Československé socialistické republice), politické strany a politická hnutí (zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích), cirkve a náboženské společnosti (zákon č. 4/2002 Sb., o právním postavení církví a náboženských společností).

Právníckou osobou, která se liší od ostatních omezeným předmětem činnosti je společenství vlastníků jednotek (§ 9 a násl. zákona č. 72/1994 Sb., zákona o vlastnictví bytů).

Korporacemi v režimu obchodněprávním (zákon

¹⁰ Výrazem „fundace“ by měly být do budoucna souhrnně označovány právnícké osoby fondového typu. V obecném významu nejde jen o synonymní označení nadací, ale též o obecné pojmenování majetkového základu věnovaného nějakému společenskému účelu. Blíže ELIÁŠ, K.: Důvodová zpráva k nové úpravě občanského zákoníku, Justiční praxe č. 9, roč. 2002, Příloha, str. XXXV.

¹¹ Blíže HURDÍK, J.: Nadace ve světle současné právní úpravy, Právní praxe, 1993, č. 5, str. 27, od téhož autora dále viz Problémy nadačního práva, MU Brno, 1994.

¹² Režim občanskoprávní: tam, kde je subsidiárně použitelná obecná úprava zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku.

č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník) jsou: veřejná obchodní společnost, komanditní společnost, společnost s ručením omezeným, akciová společnost a družstvo.

Právní postavení korporací veřejného práva upravuje celá řada právních předpisů. Nejdůležitějšími veřejnoprávními korporacemi jsou jednotky územní samosprávy – stát, kraje a obce, o kterých se zmiňuje občanský zákoník v § 18 odst. 2 písm. c) a jejich právní režim je upraven v zákoně č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení) a v zákoně č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení). Dále se jedná o skupinu generálně zahrnující značný a velmi nestejný počet všech ostatních, dle zákona vzniklých nebo přímo zákonem zřízených právnických osob veřejného práva.¹³

Nadace jsou účelová sdružení majetku [§ 18 odst. 2 písm. b) obč. zák.] a mohou být soukromoprávního i veřejnoprávního charakteru. Pro nadace veřejného práva je užíváno většinou označení „fond“ nebo „ústav“. Podstatu nadace tvoří určitý majetkový substrát, sloužící předem určenému účelu.

Základem nadací a nadačních fondů, upravených v zákoně č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech, je majetek, jehož užití je účelově vázáno – musí být věnován k naplňování obecně prospěšných cílů. S ohledem na zvláštní sociálně ekonomickou povahu těchto subjektů se pro oblast nadačního práva v Česku uplatňuje jak soukromoprávní tak veřejnoprávní metoda regulace. Více než u jiných subjektů práva je pro nadace a nadační fondy charakteristický na jedné straně stojící soukromoprávní požadavek volnosti realizace zájmů soukromých osob a na druhé straně veřejný zájem na zachování nadačního majetku obecně prospěšnému účelu.

Zvláštní právnickou osobou je obecně prospěšná společnost, jejíž právní základ je dán zákonem č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech. V zásadě má, co do charakteru, navzdory svému názvu, nejbližší k nadaci, resp. k nadačnímu ústavu. Jedná se o subjekt, jehož základ tvoří věcný substrát (vklad)¹⁴. Proto jde o právnické osoby nadačního typu.¹⁵

Nadační charakter mají dále fondy a ústavy veřejného práva, upravené zvláštními právními předpisy.¹⁶

Švýcarská právní úprava

Korporace jsou ve švýcarském celosvazovém soukromém právu jednak spolky (*Vereinen*) dle § 60 a násl. švýcarského občanského zákoníku (*Zivilgesetzbuch*, ZGB), dále akciová společnost (*AG*), komanditně-akciová společnost (*Kommandit-AG*), společnosti s ručním omezeným (*GmbH*) a družstvo (*Genossenschaft*), jejichž právní úprava není obsažena v samotném ZGB z roku 1907, ale v dodatku k ZGB z roku 1911, nazvaném Obligační právo (díl pátý: *Obligationenrecht*). O soukromoprávních korporacích kantonálního práva bude pojednáno níže.

Mezi soukromoprávní nadace jsou řazeny pouze nadace (*Stiftung*) dle § 80 a násl. ZGB a to jednak nadace obecné a dále zvláštní typy nadací – církevní, rodinné a nadace péče o zaměstnance. Na kantonální úrovni je vznik a existence soukromoprávních nadací vyloučen z důvodu zachování rovnosti subjektů.

Dělení na nadace a korporace se objevuje i v právu veřejném (a to jak celosvazovém tak i kantonálním), avšak rozdíl mezi nimi není tak velký jako v soukromoprávní oblasti, neboť zakladatelem těchto právnických osob je stát a ten určuje i pravidla pro vznik a existenci těchto právnických osob.

Ustanovení § 59 odst. 1 ZGB hovoří o veřejnoprávních právnických osobách nadačního typu (*anstaltlicher Natur*). Veřejné právo zpravidla upravuje právní režim jednotlivých právnických osob veřejného práva samostatnými zákony a řídí se též obecnými ustanoveními správního práva. Na svazové úrovni existují pouze tři veřejnoprávní nadace: *Pro Helvetia* (SR 447.1), *Schwizerische Nationalpark* (SR 454, *Nationalparkgesetz*) a tzv. *Sicherheitfonds* (SR 831.432.1).

Veřejnoprávní nadace existují v hojnějším počtu na kantonální a komunální úrovni. K příkladům ve-

¹³ Jedná se o např. *veřejné vysoké školy* (zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách) či o profesní komory: *Česká advokátní komora* (zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii), *Česká lékařská komora*, *Česká stomatologická komora*, *Česká lékárnická komora* (zákon č. 220/1991 Sb., o České lékařské komoře, České stomatologické komoře a České lékárnické komoře), *Komora patentových zástupců* (zákon č. 237/1991 Sb., o patentových zástupcích), *Komora veterinárních lékařů* (zákon č. 381/1991 Sb., o komoře veterinárních lékařů České republiky), *Notářská komora* (zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti), *Komora daňových poradců* (zákon č. 523/1992 Sb., o daňovém poradenství a Komoře daňových poradců České republiky), *Komora auditorů* (zákon č. 524/1992 Sb., o auditorech a Komoře auditorů České republiky).

¹⁴ Označení obecně prospěšná „společnost“ je matoucí, nejedná se totiž o korporaci, nýbrž o „ústav“ soukromého práva, který teoreticky řadíme do kategorie právnických osob, jejichž základ tvoří majetkový substrát.

¹⁵ HURDÍK, J. – TELEČ, I.: *Zákon o nadacích a nadačních fondech. Komentář*. 1. vydání, Praha, C. H. Beck 1998, str. 35.

¹⁶ Např. *Fond národního majetku* (zákon č. 171/1991 Sb., o Fondu národního majetku České republiky), *Pozemkový fond České republiky* (zákon č. 569/1991 Sb., o Pozemkovém fondu České republiky), *Státní fond životního prostředí* (zákon č. 388/1991 Sb., o Státním fondu životního prostředí České republiky), *Státní fond kultury České republiky* (zákon č. 239/1992 Sb., o Státním fondu kultury České republiky), *Státní fond České republiky pro podporu a rozvoj české kinematografie* (zákon č. 241/1992 Sb., o Státním fondu České republiky pro podporu a rozvoj české kinematografie), *Fond dětí a mládeže* (zákon č. 113/1993 Sb., o Fondu dětí a mládeže České republiky). Charakter ústavu mají: *Česká televize* (zákon č. 483/1991 Sb., o České televizi) *Český rozhlas* (zákon č. 484/1991 Sb. o Českém rozhlasu), *Česká tisková kancelář* (zákon č. 517/1992 Sb., o České tiskové kanceláři) a *další subjekty* (příspěvkové organizace) v režimu zákona č. 218/2000 Sb., o pravidlech hospodaření s rozpočtovými prostředky České republiky a obcí v ČR – rozpočtová pravidla republiky a zákona č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních orgánů.

řejnoprávních nadací v režimu kantonálních předpisů patří v Kantonu Genevě *Fondations de droit public*. V tomto kantonu byl mimo zřizovacího zákona této nadace a řady dalších i samostatný rámcový předpis týkající se nadací. Na komunální úrovni lze jmenovat *Christoph Merian-Stiftung* se sídlem v Baselu. Pro všechny tyto typy nadací veřejného práva je soukromoprávní úprava nadací v ZGB použitelná pouze *per analogiam*.

Veřejnoprávními korporacemi jsou především jednotky územní samosprávy (svaz, kanton, obec) a řada dalších právníckých osob, o kterých to stanoví zákon.

2) dle právního důvodu jejich vzniku a zaměření jejich činnosti

- a) právnícké osoby veřejného práva
- b) právnícké osoby soukromého práva

Právnícké osoby soukromého práva vznikají na základě jednostranných či vícestranných soukromoprávních úkonů a v zásadě vystupují v právních vztazích v rovném postavení s ostatním subjekty soukromého práva. Existují však výjimky, kdy soukromoprávní právnícké osoby plní úkoly ve veřejném zájmu.

Příkladem jsou v Česku spolky dobrovolných hasičů, korporace sociální péče o mládež, které mívají právní formu občanských sdružení apod. Ve Švýcarsku jsou takovými právníckými osobami např. střelecké spolky (*Schiessvereine*), které jsou zákonem povolány k organizaci povinných střelb souvisejících s výkonem vojenské služby. Co se týče právníckých osob veřejného práva, ty mohou naopak vystupovat i v soukromoprávních vztazích a požívat soukromoprávní ochrany (např. ochrana osobnosti).

Právnícké osoby veřejného práva jsou útvary, které byly zřízeny autoritativně, tj. zákonem nebo správním aktem na základě zákona, čímž byly splněny podmínky pro vznik právnícké osoby a její působlosti. Většinou vykonávají určitou působnost ve sféře veřejné moci a jsou často vybaveny rozhodovací pravomocí o právech a povinnostech jiných subjektů. Zákonná úprava právního postavení těchto osob je velmi různorodá a je roztržena do velkého množství předpisů. Proto není snadné najít kritéria, podle kterých je možno tuto oblast systematicky uspořádat.

3) dle rozsahu působnosti příslušné právní normy, v jejímž režimu vznikly:

- a) právnícké osoby s celostátní působností (federálního, svazového, spolkového) práva
- b) právnícké osoby decentralizovanou působností (zemského, kantonálního práva).

V celé řadě zemí Evropy i světa, které mají spolkové uspořádání, není centrální státní zákonodárství jediným určujícím pro právní postavení právníckých osob. Může zde dojít k jisté decentralizaci právní úpravy. Jednotlivé samostatné územní celky pak mohou zřizovat vlastní právnícké osoby. Co se týče soukromoprávních právníckých osob, z důvodu zachování rovnosti subjektů ve státě by se měla decentralizovaná úprava jen ojedinele, ve zvláště odůvodněných případech.

Česká právní úprava

Pro právní postavení právníckých osob je určující celostátně platná právní úprava zakotvená především v občanském zákoníku a dalších právních předpisech soukromého i veřejného práva.

Švýcarská právní úprava

Příkladem právníckých osob veřejného práva vzniknuvších podle svazového práva je *Schweizerische Eidgenossenschaft* (Švýcarská konfederace) nebo *Schweizerische Unfallversicherungsanstalt* (SUVA, švýcarský ústav úrazového pojištění). V režimu kantonálního práva vznikla např. *Zürcher Kantonbank*.

Co se týče soukromoprávních právníckých osob, má centrální svazová právní úprava obsažená v ZGB a dodatku OR zcela zásadní význam, což vyplývá především z požadavku rovnosti subjektů ve státě. V zásadě by žádné kantonální právo tohoto zaměření vůbec nemělo existovat, nicméně v některých kantonech existuje, pokud to svazová úprava umožňuje (§ 5 odst. 1 ZGB). Jedná se spíše o výjimky s teritoriálně i významově značně omezeným rozsahem (§ 59 odst. 3 ZGB) – obcí a obdobné korporace mohou vznikat v režimu kantonálního práva.¹⁷ Podle švýcarské judikatury je i pro osoby, které vznikly v režimu kantonálního práva, subsidiárně použitelná úprava zakotvená v ZGB i OR. Není vyloučena ani přímá působnost soukromého práva s celosvazovou působností (*Bundesprivatrecht*), především v těch oblastech, kde je toto právo určující i pro právnícké osoby veřejného práva (ochrana osobnosti apod.)

4) dle účelu (cíle) založení právníckých osob

- a) za účelem hospodářským – dosažení zisku
- b) za účelem jiným než hospodářským

¹⁷ Záměrem zákonodárce na centrální svazové úrovni bylo umožnit nerušenou existenci takovým subjektům místního nebo regionálního významu, jež vznikly v minulosti mnohé ještě podle starého zvykového práva a nebylo by vhodné jim vnucovat současnou centrální úpravu právníckých osob. Jedná se spíše o výjimky a pouze o právnícké osoby, které vyvíjí činnostech týkajících se využití půdy (*Bodennutzungskorporationen*), se kterými se lze dosud setkat např. v kantonu Vallis.

Je pravidlem, že právnické osoby bývají zakládány pro předem stanovený účel, který může být buď ideální (vědecký, umělecký, obecně prospěšný), ale nejčastěji je jím dosažení zisku. Toto rozlišení hraje důležitou roli v případě soukromoprávních korporací, především pak spolků.

Právnická osoba sleduje hospodářské cíle, pokud směřuje k dosažení zisku či k lepšímu hospodářskému postavení a přináší svým členům finanční prostředky nebo zlepšení hospodářského postavení *in natura*.

Ve většině publikací jsou právnické osoby soukromého práva, zakládáné za jiným než hospodářským účelem, nazývány jako „non-profit organizations“. Do českého jazyka bývá tento termín překládán především jako „neziskové“, „nevýdělečné“ „nonprofitní“ organizace.

Jedná se o subjekty, které mají následující společné rysy:

Mají buď personální nebo majetkový základ, k jejich založení dochází zpravidla vícestranným soukromoprávním úkonem, vyvíjí veřejně či vzájemně prospěšnou činnost, jsou odděleny od státu a mají většinou dobrovolný charakter. Mají určitou organizační strukturu, jsou vybaveny mechanismy umožňujícími kontrolu vlastní činnosti a uplatňují zvláštní způsob financování (včetně určitých daňových výhod). Nejdůležitějším charakteristickým znakem je však skutečnost, že nerozdělují dosažený zisk, ale užívají jej pro plnění veřejně nebo vzájemně prospěšných úkolů.

Veřejně prospěšnou činností je pak nutno rozumět aktivity sloužící veřejným, obecným zájmům, nikoliv individuálním zájmům svých členů, a tím přispívají k vytváření veřejného blaha.

Je nutno od sebe oddělit pojmy podnikání a hospodářský účel, které se pravidelně vyskytují spolu u obchodních společností. Fakt, že právnická osoba provozuje nějakou obchodní činnost (nebo jinou obdobnou činnost) ještě neznamená, že sleduje hospodářský (výdělečný) účel.¹⁸ Obchodní činnost může být provozována, aniž by bylo jejím účelem dosažení hospodářského zisku. Mnohdy je provozována pouze na pokrytí nákladů a nedosahuje vůbec žádného zisku, např. chráněné dílny pro postižené spoluobčany, které se nesoustřeďují na vytváření zisku, ale pouze na zaměstnání těchto osob. Dále se může jednat o hospodářskou činnost, která sice přináší právnické osobě zisk, který však není následně rozdělen mezi členy, nýbrž je investován do naplňování ideálního (obecně prospěšného) cíle, pro který byla právnická osoba vytvořena.

Hospodářská (podnikatelská) činnost je v takovém případě pouze určitou finanční základnou spolku a nevypovídá nic o hospodářském či jiném účelu spolku.¹⁹

Česká právní úprava

Podle platného českého práva mohou být pouze k jinému než hospodářskému účelu zakládány následující právnické osoby: spolky a ostatní subjekty v režimu zákona č. 83/1990 Sb. o sdružování občanů, organizace s mezinárodním prvkem (podle zákona č. 116/1985 Sb.), politické strany a hnutí, církve a náboženské společnosti, nadace, nadační fondy a obecně prospěšné společnosti. Obchodní zákoník dále stanoví, že družstvo, společnost s ručením omezeným a akciová společnost mohou být zakládány i za jiným účelem než podnikáním, stejně jako zájmová sdružení právnických osob (§ 22f a násl. obč. zák.).

Švýcarská právní úprava

Švýcarský občanský zákoník zakotvuje východisko, že právní forma spolku může být užita pouze k ideálním (jiným než hospodářským) účelům dokonce na dvou místech (§ 52 odst. 2 a § 60 odst. 1 ZGB). Dále je zde výslovně uvedeno, že spojení osob za hospodářským účelem je regulováno v OR (§ 59 odst. 2 ZGB). Nadace v ZGB pojata jako právnická osoba soukromého svazového práva (neexistují nadace kantonálního práva – § 59 odst. 3 ZGB) které mají nadační povahu, slouží světským nebo náboženským účelům a sledují zpravidla nehospodářský, ideální účel.

Hospodářský a nehospodářský účel právnických osob lze často ne zcela snadno rozlišit, nicméně v současné době švýcarská právní teorie i praxe tento problém v zásadě vyřešila. Rozhraničení spočívá v tom, že hospodářský účel má právnická osoba, pokud konečný cíl směřuje k rozdělování hospodářského zisku mezi členy (ať v penězích či *in natura*). Rozdělování peněz či jiných věcných plnění je u spolků zakázáno. Nedovolené jsou pouze takové právnické osoby (spolky), které provozují obchodní či jinou hospodářskou činnost za účelem dosažení zisku.

Jinak je provozování hospodářské činnosti spolkem i nadací možné; má za následek pouze povinnost nechat se zapsat do obchodního rejstříku (§ 61 odst. 2 ZGB). U většiny nadací je zápis do rejstříku nutný již pro nabytí právní subjektivity.²⁰ V některých případech, podle druhu vykonávané hospodářské činnosti (druhů živností), je dána zákonem povinnost nechat zapsat spolek (nadaci rodinnou nebo církevní) do obchodního rejstříku pouze, pokud dosahuje ročního obrátu vyššího než 100 000 CHF.²¹

¹⁸ Pozn. jinak by si protřečilo ustanovení § 60 odst. 1 s § 61 odst. 2 ZGB. Spolek, který nesmí mít hospodářský účel, se musí nechat zapsat do obchodního rejstříku, pouze provozuje-li podnikatelskou činnost.

¹⁹ Blíže RIEMER, H. M.: Personenrecht in ZGB, 2. Aufl., Bern, 2002, Stämpflivelag, str. 229.

²⁰ To platí obecně pro všechny nadace, s výjimkou nadací církevních a rodinných.

²¹ Viz § 53 písm. c) a § 54 HRV, Handelsregisterverordnung, zákon o obchodním rejstříku z roku 1937.

V § 60 odst. 1 ZGB je obsažen příkladný výčet ideálních účelů, za kterými mohou být spolky vytvářeny – politické, náboženské, vědecké, umělecké, obecně prospěšné, společenské a další. Politické jsou myšleny zejména politické strany, které se vyskytují ve Švýcarsku vždy v právní formě spolku.

III. VÝZNAM PRÁVNICKÝCH OSOB

Existuje celá řada důvodů, pro které jsou právnícké osoby zakládány – potřeba existence nositele práv, který stojí mimo osoby zúčastněné, dosažení určitého cíle, omezení ručení jednotlivých účastníků nebo touha po anonymitě. Bohužel dochází ne zřídka i ke zneužití institutu právníckých osob. Příkladem může být obcházení veřejnoprávního omezení pro nabývání nemovitostí v Česku cizinci nebo využívání příznivějších kantonálních daňových předpisů ve Švýcarsku, pomocí zakládání rodinných nadací v kantonech s menším daňovým zatížením. Často dochází pomocí vytváření právníckých osob k obcházení zákazu konkurence.

Vytvářením právníckých osob se zvyšuje počet subjektů práva v jednotlivých zemích, tzn. potenciálních smluvních partnerů, daňových poplatníků, zaměstnavatelů. Negativně se však může existence takového množství nově vzniknuvších osob projevit například zvýšením hospodářské kriminality nebo tím, že právnícké osoby, stejně jako osoby fyzické, produkuje odpad, vlastní dopravní prostředky a to negativně odráží na životním prostředí. Přesný počet právníckých osob v jednotlivých zemích můžeme jen těžko určit.²²

IV. ZÁVĚREM

Ačkoli stojí pojetí právníckých osob v Česku i ve Švýcarsku na stejných právních principech, současná

platná právní úprava se v těchto zemích liší v celé řadě aspektů.

Zatímco v České republice platí na celém území jednotná úprava právního postavení právníckých osob, pro švýcarské právnícké osoby je určující jednak právo svazové a jednak právo jednotlivých územních samosprávných celků (kantonů – kantonální právo).

Rozdílná je i koncepce zahrnutí norem regulujících postavení zvláštních typů právníckých osob do občanského zákoníku. Švýcarský občanský zákoník obsahuje, mimo obecných ustanovení týkajících se všech právníckých osob, rovněž úpravu právního postavení spolků (*Vereinen*) a nadací (*Anstalten*), včetně jejich zvláštních forem. Český občanský zákoník naopak reguluje především postavení právníckých osob obecně a jednotlivé typy právníckých osob ponechává na zvláštních právních předpisech²³.

Společným rysem je naopak zahrnutí právní úpravy obchodních společností a družstva do obchodně právních předpisů²⁴.

Do budoucna by měl nový český občanský zákoník, pokud projde v navrhovaném znění celým legislativním procesem a bude-li přijat, obsahovat podstatně propracovanější obecnou část, společnou pro všechny právnícké osoby. Klade si za cíl sjednotit a shrnout základní a obecně použitelná pravidla o právníckých osobách.²⁵

Ve shodě s věcným záměrem²⁶ počítá se systematickým začleněním právníckých osob občanského práva – fundací a spolků do nového občanského zákoníku, podobně jako je tomu ve Švýcarsku. Ustanovení zakotvující právní režim spolků a nadací by měla být napříště subsidiárně použitelná pro všechny právnícké osoby korporačního a nadačního (fondového typu).

Konečná podoba takové právní úpravy je však v současné době stále předmětem vědeckých rozprav a legislativně politických diskusí.

²² V České republice nelze tento počet přesně určit, díky nedůslednosti zákona o sdružování občanů (z. č. 83/1990 Sb.), v seznamu vedeném ministerstvem vnitra je zapsáno více jak 50 000 spolků (občanských sdružení). Podobně ve Švýcarsku se také k přesnému počtu právníckých osob nedopracujeme, neboť právní předpisy spolkového práva nestanoví obligatorní zápis spolků do obchodního rejstříku, blíže RIEMER, H. M.: *Personenrecht in ZGB, Studienbuch und Bundesgerichtspraxis*, 2. Aufl., Bern, 2002, Stämpfliverlag, str. 231.

²³ Až na výjimku zájmových sdružení právníckých osob, jejichž právní režim upravuje přímo občanský zákoník.

²⁴ V Česku do obchodního zákoníku a ve Švýcarsku do části *Obligationenrecht*, která je však formálně nedílnou součástí švýcarského občanského zákoníku, ač se jedná fakticky o samostatnou právní normu.

²⁵ ELÁŠ, K.: *Důvodová zpráva k nové úpravě občanského zákoníku*, *Justiční praxe*, 2002, č. 9, Příloha, str. 28.

²⁶ Usnesení vlády České republiky o schválení věcného záměru občanského zákoníku (kodifikace soukromého práva) č. 345/2001 z 18. 4. 2001.

SCHÉMATICKÝ PŘEHLED PRÁVNICKÝCH OSOB: ČESKO

Právnícké osoby									
soukromého práva				veřejného práva					
nadace (fundace)		korporace		nadace (fundace)		korporace			
nadace	ústavy	občanskoprávní	obchodněprávní	fondy	ústavy				
nadace, nadační fondy	obecně prospěšné společnosti	spolky, zájmová sdružení právnických osob politické strany a hnutí, církve a náboženské společnosti, organizace s mezinárodním prvkem, společenství vlastních jednotek	veřejná obchodní společnost, akciová společnost, komanditní společnost, společnost s ručením omezeným, družstvo	státní - např. Státní fond kultury ČR	veřejnoprávní - např. Fond národního majetku ČR	např. příspěvkové organizace, Česká televize, Český rozhlas, Česká tisková kancelář	územní územní samosprávné celky - kraje, obce	zájmové profesní samospráva - profesní komory	ostatní - např. veřejné vysoké školy

SCHÉMATICKÝ PŘEHLED PRÁVNICKÝCH OSOB: ŠVÝCARSKO

Právnícké osoby							
soukromého práva				veřejného práva			
nadace (Anstalten)		korporace		nadace (Anstalten)		korporace	
svazového práva	kantonálního práva	svazového práva	kantonálního práva	svazového práva	kantonálního práva	(svazové i kantonální)	
obecné nadace (Stiftungen)	zvláštní nadace - rodinné nadace, - církevní nadace, - nadace péče o zaměstnance	neexistují	ZGB - spolky (Vereinen) OR - akciová společnost (AG) - komanditně-akciová společnost (Kommandit-AG) - společnost s ručením omezeným (GmbH) - družstvo (Genossenschaft)	pouze korporace (Bodennutzkorporationen)	- Pro Helvetia (SR 447.1) Schwizerische Nationalpark (SR 454, Nationalparkgesetz) - Sicherheitfonds (SR 831.432.1).	např. Fondations de droit public (kanton Genève) Christoph Merian-Stiftung (kanton Basel)	- územní (kantony, obce) - profesní komory - ostatní